

Ungdom og vrede i konkurrencestaten - den konkurrenceudsatte identitetsdannelse

Michael Paulsen
Lektor i pædagogik, Syddansk Universitet
Twitter: @Forskemp
www.michaelpaulsen.dk

Spørgsmål: er de unge i konkurrencestaten vrede? *Bør de være vrede?*

- I. *Hvad er vrede?*
- II. *Hvad er konkurrencestaten?*
- III. Hvorvidt har unges følelsesstrukturer ændret sig fra velfærdsstat til konkurrencestat? Hvilken rolle spiller vrede? Er de unge idag vrede? Er der mønstre i deres følelsesstrukturer?
- IV. Er vrede muligt/ønskeligt i konkurrencestaten? Hvilke følelsesmæssige reaktioner og identitetsdannelser fremmer konkurrencestaten?
- V. Sammenfatning: ung vrede i konkurrencestaten?

NB: Med unge menes først og fremmest gymnasieelever (ca. 75 %).

Hvad er vrede? (ultra kort)

- Eksempel: Achilleus i Illiaden: bliver vred da Agamemnon - hans leder (selv er han mellemlider) tager hans bytte (Briseis) fra ham => Achilleus trækker sig tilbage fra krigen + beder sin moder få guderne til at hævne sig på Agamemnon.
- Dvs: Vrede = Følelsesmæssig reaktion 'over noget urimeligt' som går én på og som man er negativt stemt over og gerne vil have ændret.
- Skelne *kilden til vrede* (det som gør én vred, noget tilsyneladende urimeligt) fra *hvad man gør med vreden* (fx søger hævn, trækker sig eller lader det gå ud over andre).
- Vrede er altså en følelse som hænger sammen med en moralsk opfattelse - man finder noget urimeligt. Men ikke sikkert, at det urimelige faktisk er urimeligt. Skurke kan også være vrede..

Hvad er konkurrencestaten?

- Velfærdsstaten: Udviklingen af sociale rettigheder (økonomisk velfærd, sikkerhed, ret til at deltage i samfundet mv.) i det 20. århundrede.
- Neoliberalisme: vandt gehør fra 1970'erne og frem, Thatcher m.fl. 1) vs. velfærdsstatens afhængighedskultur, 2) vs. høje skatter. Hayek m.fl: sociale rettigheder og velfærdsydelser underminerer individuel frihed, fordi de svækker det personlige ansvar. I modsætning til klassisk liberalisme går man ind for en stærk stat: skal skabe betingelserne for et efficient marked, bl.a. ved at skabe konkurrenceorienterede individer => centrale værdier: individuelt ansvar, egeninteresse, konkurrence, markedsfrihed.
- Konkurrencestaten: betegner resultatet af de *neoliberale* “modifikationer” af velfærdsstaten. Definerende træk: *alt* gøres til marked - dvs. styret af konkurrencelogik: 1) statens hovedopgave er at sikre national konkurrenceevne 2) offentlig effektivitet optimeres ved at den offentlige sektor gøres markedslignende, fx ved at opgaver konkurrenceudsættes og offentlige institutioner skal konkurrere om at være mest effektive, 3) staten borgere skal uddannes til at kunne klare sig i konkurrence på et globalt arbejdsmarked.
- Uddannelsespolitik i den neoliberale stat: pres + økonomiske incitamenter der skal 1) sikre effektivt uddannelsessystem, 2) sikre at flest “hurtigst muligt” bliver kvalificerede til arbejdsmarkedet, 3) skabe opportunistiske mennesker, der kan og vil forsørge sig selv => gøre uddannelse “markedsorienteret”.

	Statens hovedopgave	Menneskesyn	Samfundssyn	Uddannelse
Velfærdsstaten	Statens opgave er at skabe lige og sikker adgang til grundliggende velfærd: forsørgelse, uddannelse, medier, sygehuse, biblioteker, demokrati mv. Der reguleres med dannelse, kultur, oplysning, skoling.	Alle mennesker er unikke, uerstattelige og ligeværdige. Hvert menneske skal støttes i at udvikle sin unikke personlighed og tillige gøres medansvarlig for samfundet.	Det ideale samfund er et hvor alle kan og vil deltage på lige fod omkring indretningen af det fælles bedste. Idealet er lighed og demokratisk deltagelse.	Uddannelse er til for at <i>danne</i> den enkelte til at være deltagende <i>medborger</i> i et levende demokrati. Skolen skal udligne sociale (kulturelle) uligheder og give alle lige muligheder for at <i>deltage</i> og udvikle deres personlighed.
Konkurrence-stat	Statens opgave er at sikre konkurrenceevne, effektiv offentlige service og kompetent arbejdskraft. Staten effektiviseres ved at gøre statslige enheder konkurrencedygtige. Der reguleres med økonomiske incitamenter - arbejdsmarkeds-tilknytning er det centrale.	Mennesket bør være styret af egeninteresse og bør lade sig styre af incitamenter og realisere sin egen nytte. Individet har ansvar for egen kompetenceudvikling, og individet bestemmer selv om det vil deltage i demokratiet.	Lønarbejde skal sikre sammenhængskraft. Social udligning skal ske på arbejdsmarkedet og er den enkeltes ansvar ud fra de lige muligheder som uddannelse mv. giver. Den enkeltes rettigheder afgøres af tilknytning til arbejdsmarkedet.	Uddannelse er til for at <i>uddanne</i> individer til <i>fagligt</i> kompetente med <i>færdigheder</i> til at kunne få arbejde og konkurrere med andre landes arbejdskraft. Skolen skal tilstræbe at så mange som muligt kvalificeres til arbejdsmarkedet.

Problemer ved konkurrencestaten

1. Det offentlige bliver serviceudbyder og borgerne til forbrugere => uddannelse = økonomisk transaktion: lærerne skal opfylde behov frem for at finde ud af med elever, hvad der er ønskværdigt (jf fx Biesta).
2. Skaber konkurrence-patologier: stress, meningstab, prekariat m.m. - selv ud fra egen målestok problematisk - det er ikke blot livsduelige opportunister (jf fx Nadja Prætorius, Brinkmann, Guy Standing).
3. Demokratisk dannelse, medbestemmelse og fællesskabsfølelse nedprioriteres. Legitimitetsproblemer - konkurrence kan ikke være et mål i sig selv (jf fx Peter Kemp).
4. Den såkaldte "effektivitet" går ud over de svageste - flere nye undersøgelser viser at offentlige ansatte - lærere, psykiatikere, sygeplejsker osv. tilskønnes til at ignorere at bruge fornøden tid mv på de svageste.
5. Lokal faglig visdom "overrules" af indholdsløse resultatkrav: mest mulig læring, flest antal diagnoser etc.
6. Strukturelle problemer bliver individualiserede, fx arbejdsmarkedskvalificering, fx demokrati (jf. fx Biesta).
7. Manglende mulighed for kritik, sige 'nej' og sikre ansættelser, medarbejdere bliver bedt om at tage ja-hatten på, se positivt etc. Samfundskritik bliver til krav om selvkritik (jf. fx Rasmus Willig).
8. Forbrugerisme - menneskelighed begrænset til lønarbejdende overlevende forbruger (jf. fx Bauman).
9. Øget ulighed, anden og tredje rangs borgere, almene rettigheder udhules, forskel mellem top og bund øges, øget brug af betalt lektiehjælp mv. (jf. fx Diane Reay).
10. Klimaproblemer og overstatslige problemer løses ikke. Nytilkommere dannes ikke til at tænke og agere alment og kritisk, men til at konkurrere og tænke opportunistisk/egoistisk/egen karrierer (jf. fx Klafki).

Konkurrencestatens pres - og de unges reaktioner

“Man kan [...] sætte et stort spørgsmålstegn ved, hvorvidt alle de tiltag, der tjener det ædle formål at fremme motivationen, rent faktisk gør de unge, som mangler motivation, mere motiverede, eller om de snarere opleves som noget, der skaber **et yderligere pres**: Nu skal man ikke bare lære og uddanne sig – hvilket kan være svært nok for mange af disse unge, man skal ydermere være motiveret til det.” Ove Kaj Pedersen

“I dag er det umuligt for unge at slippe uden om uddannelse. Unge, der hverken er under uddannelse eller i beskæftigelse, får et tilbud, de ikke kan sige nej til. De mødes af en vifte af tiltag – ‘ungeplaner’ – hvor der er glidende overgange mellem pædagogiske foranstaltninger, der skal fremme motivationen til uddannelse, økonomiske sanktioner og tvangsaktivering. Man skræddersyer løsninger til den enkelte unge, hvor det nøje overvejes, hvor meget man skal anvende hhv. pædagogik, økonomi og tvang. Og så adresserer man den enkelte unge ‘kropsnært’ fra time til time. Det forekommer meget voldsomt, og jeg ville nødig være den unge, som blev udsat for et sådant bombardement af foranstaltninger, sanktioner osv. rettet direkte mod mig. Det er ikke svært at forestille sig, hvor **desperat** man kan blive over et så **personliggjort pres** for at uddanne sig, hvis man har svært ved at sidde stille og modtage pædagogiske meddelelser.” Ove Kaj Pedersen.

Konkurrencestatens pres - og de unges reaktioner

“Man kan godt få den kyniske tanke, at vi sætter den enkelte unge i centrum af indsatsen på den måde, fordi vi ønsker at minimere risikoen for, at de unge oplever deres situation som et socialt fænomen, de kan reagere kollektivt på. I stedet individualiserer vi problemstillingen og producerer således en forestilling om, at den unge selv er ansvarlig for sin livssituation, og at den relevante reaktion således er individuel. En bieffekt af denne individualisering kan imidlertid være, at **unge begynder at destruere sig selv i stedet for at gøre oprør mod samfundet**. Det øgede antal unge, som fx skader sig selv eller lider af bulimi, kunne tyde på det.” Ove Kaj Pedersen

“Jeg talte tidligere om, hvordan vores individualiserede indsatser og tiltag over for unge i nogen grad modvirker kollektive modstands- og reaktionsformer. De unge reagerer mod sig selv i stedet for mod samfundet. Ved nærmere eftertanke er spørgsmålet imidlertid, om det betydelige antal unge, som trods alle vores indsatser og tiltag fravælger uddannelse eller falder fra uddannelser, rent faktisk kan siges at **reagere mod samfundet**? Der er i hvert fald ingen tvivl om, at deres fravalg og frafald rammer et punkt, som er yderst politisk ømtåleligt: Vi har satset vores politiske prestige på, at 95 procent af en ungdomsårgang får en ungdomsuddannelse, og vi har gjort velfærdssamfundet afhængig af, at vi når dette mål. Ved at unddrage sig uddannelse rammer de unge samfundet et sted, hvor det gør rigtig ondt”. Ove Kaj Pedersen

Trondmans analyse af følelsesstrukturer blandt unge i velfærdsstaten ift. uddannelse (1990'erne)

1. **De integrerede.** De som føler sig hjemme i skolen, men nu og da møder lærere, der ikke formår at gøre undervisningen forståelig.
 - A. Instrumentel præstationsorienteret strategi (dyrker konkurrence og/eller opfatter skolen som et middel, ser læreren som en slags træner, karakterer væsentligt)
 - B. Kommunikativ forståelsesorienteret strategi (skolen har værdi i sig selv; undervisningens indhold er spændende)
2. **De uintegrerede.** De som ikke føler sig hjemme i skolen og møder lærere, der ikke forstår dem.
 - C. Afstandstagende modkulturel strategi (skoletrætte, kan ikke se meningen, ikke finde motivationen, føler ikke skolen er for dem, både udadvendte og indadvendte reaktioner, ser skolen som en forhindring)
 - D. Afstandstagende bohème-strategi (især gymnasietiden, ønsker en anderledes skole, interesserer sig for andet end det som sker i skolen)

=> to slags potentiel vrede: 1) vrede over “dårligt lærere” der ikke kan/vil forklare ordentligt.
2) eksistentiel vrede over at skolen ikke er “for os”. Trondman taler om “en informel krig”.

Analyse af elevers følelser efter 2005-gymnasireformen

- Deltagelse i elevråd, udvalg, fælles ting, samvær på tværs
- En god klasse: man hjælper hinanden, rar stemning
- Medindflydelse - man er selv med til at skabe noget
- Læreren brænder for faget, gør det spændende, er livlig

- Undervisning der kan bruges til noget.
- Skolen fylder ikke hele ens liv
- Platform for venskaber
- Man får mulighed for at vise, hvad man kan

Passionsfølelser

Fx: blive interesseret, holde af, kunne lide, elske
Nogen: befinder sig godt
Noget: positiv værdi i sig selv
=> Positiv selvidentitet

aktuel - potentiel

Alternativistiske følelser

Fx: drømme, ønske, længtes, begære, eftertrakte, fable
Nogen: befinder sig malplaceret
Noget: imaginær værdi
=> Splittet selvidentitet

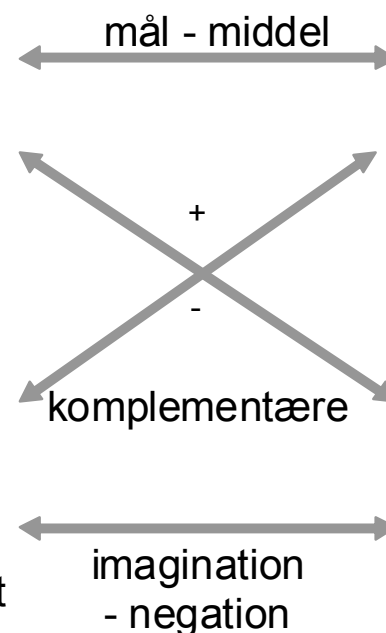
Instrumentelle følelser

Fx: føle noget er brugbart, nyttigt, gavnligt
Nogen: befinder sig velplaceret
Noget: instrumentel værdi
=> Identitetsløs

reparation - sammenbrud

Væren-imod følelser

Fx: ked af det, vred, nedtrykt frustreret, bange, hadefuld
Nogen: befinder sig dårligt
Noget: negativ værdi
=> negativ selvidentitet

- Savner fællesskab som på en efterskole
- Savner at kunne vælge mere om undervejs
- Savner lærere der skærer igennem
- Savner mere brugbar undervisning

- Mangel på indflydelse
- Dårlig klasse: intriger, kliker, konflikter
- Lærere der ikke gør faget spændende/forståeligt
- Kedelig undervisning, distraktion

Trondmans analyse af følelsesstrukturer blandt unge i idag

1. **De overmotiverede.** Stressede, går i panik over prøver, sover ikke nok, angst, arbejder ift. skolen døgnet rundt, især piger med privilegeret baggrund, oplever at det er deres ansvar at få en god uddannelse, føler sig under konstant pres og konkurrence. Retter “kritik” mod sig selv. [præstationsorienterede].
2. **De vaklende.** Kæmper for at kombinere fritid og skole. Plages af dårlig samvittighed. Oplever at de kunne gøre det bedre og nå “højere”. Må erkende, at der med deres prioritering er uddannelser de ikke vil kunne komme ind på. [en slags bohemer?].
3. **De umotiverede.** Især drenge, ude af stand til at klare skolens krav. Konstant bagud, bakkes ikke op hjemmefra, mobbes, oplever at ingen ting nytter, har svært ved at se en fremtid for sig, svært ved at mobilisere selvdisciplin, laver modkultur og ballade, men oplever at denne modkultur ingen steder fører hen [afstandstagende modkulturelle]

=> De som elsker skolen og bare har det godt med den og finder det spændende er forsvundet! Måske er bohemerne også forsvundet. Vreden er blevet individualiseret og kan ikke kollektiveres eller rettes noget sted hen. *Præstation og konkurrence er blevet grundaksen.*

Dertil siger Trondman: øget ulighed og skole-segregering i samfundet, muslimske piger klarer sig bedre på grund af større kontrol fra familien, mens drengene har svært ved selvdisciplin. Men også generelt: drengene: mindre stressede, mindre pressede, men pris: lavere uddannelse end pigerne.

Vrede (i) klasser

1. **Udsatte vs udsatte.** Ex: en avu-klasse, der groft sagt kan betegnes som konkurrencestatens affaldsspand: en gruppe tilsyneladende 'dansk danskere' er alvorligt vrede på larmende immigranter og føler at lærerne urimeligt står på immigranternes side => konflikt og kamp om hvad der bør gælde.
2. **Præstationsorienterede vs. snyltere.** Ex: en htx-klasse, hvor der hersker forbud mod at dele afleveringer, og hvor man får dårligst mulige karakter, hvis afleveringer for ens => især piger, der går efter høje karakterer nægter at arbejde sammen med og dele med drenge, der kan finde på at snyde. Pigerne er vrede på drengene, fordi de har snydt og pigerne har fået dårlige karakterer.

=> Vrede mellem elever i klassen synes at følge to akser: en vertikal akse omkring "præstation" og en horisontal akse "i bunden" blandt udsatte", der bliver vrede på hinanden af mangel på overskud til andet.

Diane Reay om det engelske uddannelsessystem

- Engelske elever er nogle af de mest gennemtestede i den vestlige verden. Et normal barn: 74 test og eksamener.
- Når man spørger middelklassebørn, hvorfor de knokler, så svarer de “det er vi nødt til for at få en god karakter” - ikke fordi de føler en grundlæggende glæde ved det. Uddannelse er blevet et middel snarere end et mål i sig selv.
- Arbejderklassens børn siger: “jeg er håbløs, jeg er totalt dårlig i skolen, jeg er en bundniveau-unge, vi føler os som ingenting, vi klarer os dårligt i skolen og får et dårligt liv”. I dagens skole er der niveau-delning overalt, også i den enkelte klasse.
- Testsystemet skaber et værdihierarki: kvikke børn og dumme børn, overlegne og underlegne.
- Det neoliberale uddannelsessystem individualiserer klasseforskelle => klassebevidstløshed og fravær af kollektive manifestationer. Dog er der en **understrøm af vrede blandt elever fra arbejderklassen**. De føler sig uretfærdigt stemplede. “Jeg er kun så og så god til matematik og engelsk, men min lærer synes ikke jeg er værd at bruge tid på. Han fokuserer kun på de kvikke børn, men hvad så med os?”

Konkurrencestatens skole

Præstationsaksen (konkurrenceudsat identitet)

De overmotiverede

Værdi: præstationskamp
(vrede kan ikke kollektiveres)

1. Tænk hvis jeg ikke slår til... (især piger)

De som præsterer med eller uden patologiske omkostninger.

Indadvendte psykiske konkurrencepatologier: angst, selvdestruktiv (spiseforstyrrelse mv), panik, stress mv.

De vaklende

Værdi: kamp for fritid
(vrede kan mobiliseres kollektivt)

2. Tænk hvis jeg gjorde mere ud af skolen...

De som underpræsterer, men integrerer/supplerer vellykket eller mislykket med fritidsinteresser

Socialpsykiske konkurrencepatologier: dårlig samvittighed, tvivl, koncentrationssvigt, flakkende, udskyder beslutninger og valg, adspredelse

De mislykkede

Værdi: kamp for mening
(vrede kan mobiliseres, men usigtsløst?)

3. Tænk hvis jeg ikke var mig... (især drenge)

De som ikke kan leve op til præstationskravene, og som reagerer udadvendt eller indadvendt, med alvorlige meningstab, orinteringstab og usikre fremtidsmuligheder

Sociale konkurrencepatologier: føler ikke der er brug for dem, føler de er til overs, føler alt er usikkert, føler sig hægtet af, skolen er ikke for dem eller de er ikke lavet til skolen..

Folkeskoleelever - vi vil have mere fritid (gruppe 2?)

Folkeskoleelever - “reformen skal knuses”

- “understrøm af vrede” blandt elever fra arbejderklassen? (favner gruppe 3?)

Studerende og gymnasieelever m.fl. - vs. besparelser, fremtid, ned med Lars (gruppe 2?)

Gymnasieelever - vs. nedskæringer, profit, fremtid, ned med Lars (gruppe 2?)

Gymnasieelever - vs. nedskæringer...invester i os, tænk langsigtet (gruppe 1, 2?)

Gymnasieelever (DGS) - vs. karakterkrav.. - at forhindre uddannelse (på tværs?)

Jeres bud på: Er de unge idag vrede? På hvad?
Kan/bør vreden mobiliseres kollektivt?

todaysmeet.com/ungvrede

Sammenfatning

- Overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat har betydning for unges følelsesstrukturer og identitetsdannelse.
- I konkurrencestatens skole bliver identitet konkurrenceudsat og konkurrencepatologier vokser frem omkring en præstationsakse.
- Tre grupper emergerer: de overmotiverede, de vaklende og de mislykkede - med hver deres konkurrencepatologier.
- De unges vrede har svært ved at komme kollektivt til udtryk og mange unge opfatter sig ikke som særligt vrede.